

УДК 351

*Федоров І.С., аспірант Національного університету цивільного захисту
України, Харків*

*Fedorov I.S., Postgraduate of the National Defense University of Ukraine,
Kharkiv*

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

THEORETICAL CONCEPTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION

У науковій статті розглянуто становлення концептуальних основ стійкого розвитку регіону. Наведено трактування сутності та складових стійкого розвитку території. Окреслено основні принципи стійкого розвитку регіону в сучасних українських реаліях.

Ключові слова: *регіон, стійкий розвиток, економічний розвиток, принципи розвитку.*

In the scientific article the formation of the conceptual framework of sustainable development. The above interpretation of the essence and components of sustainable development of the territory. Outlines the main principles of sustainable development of the region in modern Ukrainian realities.

Keywords: *region, sustainable development, economic development, principles of development.*

Постановка проблеми. Стійкий розвиток регіону – це розвиток, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Концепцію стійкого розвитку можна

інтерпретувати по-різному, але за своєю суттю це підхід до регіонального розвитку, який функціонує для збалансування різних конкурентних потреб – екологічних, соціальних та економічних, з якими стикається суспільство. Слід зазначити особливу важливість проблем стійкого розвитку в сучасних умовах господарювання, що зумовлюється недостатністю ресурсного забезпечення, на що акцентується урядами багатьох держав, громадськими організаціями, ученими, пересічними громадянами. Потрібне формування нової парадигми регіонального розвитку, що враховує минулий досвід і відповідає сучасним реаліям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесів стійкого розвитку присвячено наукові праці таких іноземних та вітчизняних науковців: Г. Брундланд, Г. Дейлі, Г. Кларк, Д. Медоус, Б. Хьюс, А. Оніші та ін. Особливої уваги заслуговують трактування сутності сталого розвитку регіону Г. Гутмана, О. Захарченка, М. Калинчикова, О. Кузнецова, Л. Мельника, А. Піковського, І. Сигова та інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних концепцій стійкого розвитку регіону, вивчення трактування сутності стійкого розвитку, узагальнення складових і принципів стійкого розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу. Стійкий розвиток регіонів сьогодні є одним із пріоритетних завдань, оскільки конкурентоспроможні регіони являють собою джерело зростання всієї країни, опору для проведення національної політики зниження регіональних диспропорцій, сприяння більш збалансованому та стійкому розвитку країни.

Поняття «стійкий розвиток» сягає корінням XII ст. Однак упродовж останніх п'яти десятиліть сутність цього поняття значно розширилася. Перше використання терміна стійкий розвиток у сучасному сенсі було зафіксовано на засіданні Римського клубу 1972 року у класичній доповіді з теми «Межі зростання», яку було складено групою вчених на чолі з Д. Медоус. Описуючи бажаний стан глобальної рівноваги, автори використали слово стійкий: «Ми шукаємо формування моделі, що

становить світову систему, яка є стійкою без раптового і неконтрольованого розпаду і здатна до задоволення основних матеріальних потреб усього населення» [4].

У 1980-ті роки основи інноваційної економічної теорії сталого розвитку системно висвітлено в монографії «Поza зростанням: економічна теорія сталого розвитку» («англ. Beyond Growth. The Economics of Sustainable Development») провідного дослідника економічних аспектів забруднення довкілля Г. Дейлі [3]. Опираючись на визначення Комісії ООН та науковий аналіз, Г. Дейлі логічно тлумачить термін сталий розвиток як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів) щодо збереження довкілля, ліквідації, експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і груп населення, зокрема за етнічними, расовими чи статевими ознаками [3].

Сьогодні модель сталого економічного розвитку ґрунтується на доктрині сталого розвитку, що становить собою сукупність ідей, концепцій, положень і постулатів різних наук, зокрема філософії, соціології, економіки, екології, які вже лягли в основу документів ООН та окремих країн [2].

На думку вчених, в даний час поняття «стійкість» і «стійкий розвиток» використовуються для характеристики різних сторін життя суспільства: економічно сталий розвиток, стійкість розвитку АПК, стійкість функціонування підприємства і т.д.

Для оцінки стійкого розвитку застосовують такі критерії:

- рівень фактичної зайнятості населення. При цьому, чим вище рівень соціального і економічного добробуту, тим вище буде рівень зайнятості населення;
- індекс людського розвитку (ІЛР) включає в себе ВВП на душу населення, освітній рівень, стан здоров'я населення. ІЛР виступає в якості індикатора соціального благополуччя суспільства.

Зарубіжні вчені розробляють теоретичні концепції, вивчають проблеми регіональної економіки в умовах ринкових відносин, приватної власності і можливість здійснення регіональної політики за участю в ній приватного підприємництва і держави. Зарубіжні дослідження регіональної економіки ґрунтуються на економічній географії, яка використовує поняття регіонального середовища. Отже, на основі розроблених базових концепцій утворилося теоретичну основу регіональної економіки: концепція порівняльних переваг, теорія розвитку (неокласична теорія, теорія економічної бази, теорія розміщення, теорія центральних місць, теорія залучення, теорія агломерації, теорія життєвого циклу) [1].

Під стійким розвитком розуміється процес змін, в якому експлуатація ресурсів, напрямки капіталовкладень, «орієнтація технологічного розвитку та установчі зміни знаходяться в гармонії, підвищують цінність поточного і майбутнього потенціалу з метою задоволення людських потреб і прагнень».

Перехід до стійкого розвитку країни буде можливий тільки тоді, коли буде забезпечено стійкий розвиток всіх регіонів. Формування стратегії стійкого розвитку регіонів - завдання складне. Для визначення стійкого розвитку потрібна систематична робота з моніторингу та оцінки соціальної, економічної та екологічної ситуації, аналізу і діагностики факторів, що впливають на ці процеси [5].

Вибір показників, що характеризують стійкий розвиток, забезпечується інформацією про стан системи. До них ставляться такі вимоги:

- показники стійкого розвитку необхідні заради цілеспрямованого вибору політичного курсу і прийнятих господарських рішень для всього суспільства;
- всі показники орієнтуються на найважливіші інтереси різних верств і груп суспільства;
- число показників визначається мінімумом з необхідного, адекватно відображає актуальні аспекти розвитку;

- показники повинні бути чітко сформульовані і визначені на основі консенсусу думок населення регіону, для якого вони розробляються;

- показники повинні бути наочними, добре сконструйованими і адекватно відображати напрямки розвитку.

Розробка показників стійкого розвитку являє собою складну наукову проблему. Над її вирішенням працюють багато наукових колективів в нашій країні і за кордоном. Для характеристики стійкого розвитку є ряд показників, які можна розглядати на різних ієрархічних рівнях: глобальному, національному, регіональному, локальному, галузевому, навіть для окремих населених пунктів.

В цілому можна усі показники розбити на три групи:

1. Показники навколишнього середовища для стійкого розвитку.
2. Показники економіки для стійкого розвитку.
3. Показники соціальної сфери для стійкого розвитку.

Розглянемо більш докладно показники навколишнього середовища. Всі ці показники можуть бути представлені в абсолютному і у відносному вираженні (у відсотках, частках одиниць і т. д.), а також розраховані на одиницю площі, душу населення або одиницю часу. Пропоновані показники слід розглядати тільки як попередню схему. Вона вимагає змін, доповнень. Крім того, будь-який список показників з часом буде змінюватися і уточнюватися. Кожен показник сам по собі також може розбиватися на більш дробові показники. Деякі показники вимагають пошуку кількісного вираження. Нарешті, показники вимагають надання їм певного ваги (пріоритету) в показниках тієї чи іншої групи.

1. Показники якості життя: наявність місць прикладання праці і їх відповідність структурі трудових ресурсів; рівень доходів, розрив між високозабезпеченого і низькозабезпечених категоріями громадян; доступ до освіти та професійної підготовки; наявність здорового середовища проживання в місцях постійного проживання населення; наявність екологічно чистих продуктів харчування, масштаби їх споживання; забезпечення особистої безпеки громадян;

2. Показники здоров'я: тривалість життя і смертність (Очікувана при народженні і фактична); захворюваність і здійснення заходів щодо профілактиці захворювань; забезпеченість лікарською допомогою; рівень травматизму на виробництві та в побуті; доступність повноцінного відпочинку під час відпустки;

3. Показники соціальної сфери для стійкого розвитку.

4. Показники економіки для стійкого розвитку: обсяг валового національного продукту; матеріаломісткість і енергоємність ВВП; зміни структури господарства; продуктивність праці; використання відходів, їх переробка; зниження виробництва небезпечних і радіоактивних відходів; частка експорту природних ресурсів у зовнішній торгівлі, в тому числі природних біологічних ресурсів.

5. Показники навколишнього середовища для стійкого розвитку: споживання чистої первинної продукції; площі непорушених господарською діяльністю територій і їх приріст; споживання природних ресурсів: земель, ліси, рослинних і тваринних (рибних) ресурсів, мінеральної сировини, води; забруднення природних середовищ: повітря, води, ґрунтів, рослинного і тваринного світу; викиди і накопичення забруднювачів в середовищах: газоподібних, рідких, твердих; викиди і накопичення в навколишньому середовищі особливо небезпечних і радіоактивних відходів; біорізноманіття; площа особливо охоронюваних територій; витрати на природоохоронні заходи.

6. Показники соціальної активності: участь у виборах і референдумах; участь в діяльності громадських організацій, в тому числі екологічних; діяльність громадських екологічних експертиз (кількість розглянутих проектів); співпраця громадських, приватних і державних організацій;

7. Демографічні показники: чисельність населення, в тому числі міського і сільського; щільність населення; чисельність чоловіків і жінок; народжуваність, в тому числі в різні періоди репродуктивного віку у жінок; природний приріст населення; віковий склад населення; число реєстрованих шлюбів і розлучень;

національний склад населення; зміна чисельності та структури економічно активного населення; міграція населення та ін.

Всі ці показники є основою стійкого розвитку регіону.

Необхідність стійкого розвитку регіону обумовлена загальнопланетарною загрозою деградації навколишнього середовища, не стабільної ситуації в світовій економіці, низькі соціально-економічні показники країни, слабка інноваційна активність в країні, тому розвиток регіонів сьогодні є одним із пріоритетних завдань, оскільки конкурентоспроможні регіони і ті, що динамічно розвиваються представляють собою джерело зростання всієї країни, опору проведення національної політики зниження регіональних диспропорцій, сприяє більш збалансованому розвитку і стійкому розвитку країни.

Висновки. В цілому перехід до стійкого розвитку країни буде можливий тільки тоді, коли буде забезпечено стійкий розвиток всіх регіонів. Перехід до моделі стійкого територіального розвитку передбачає формування таких умов і використання таких механізмів, при яких не руйнується природна база цього розвитку, зберігається і відтворюється придатна для існування людини довкілля.

Стійкий розвиток країни - це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби.

Список використаних джерел:

1. Кретинин В. А., Бордяшов Е.С. Теоретические аспекты устойчивого развития региона и критерии его оценки // Журнал «Экономика региона». – 2007. – № 18. – С. 23- 27.

2. Трофимова В. В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку / В. В. Трофимова // Інвестиції: практика та досвід, 2010. – №8. – С. 33- 37.

3. Daly H. E. 1973. Towards a Steady State Economy / H. E. Daly. – H. E. San Francisco: Freeman. Daly, H. E. 1991. Steady-State Economics (2nd ed.). Washington, D.C.: Island Press. – 339 p.

4. Meadows D.H. The Limits to Growth / D. H. Meadows, J. Randers, and W.W. Behrens. – Universe Books, New York, NY. – 1972. – 161 p.

5. Onishi A. Futures of global interdependence (FUGI) global modeling system: Integrated global model for sustainable development / A.Onishi // Journal of Policy Modeling, Volume 27, Issue 1, February 2005. – P. 101-135.

References:

1. Kretynyn V.A., Bordiashov E.S. Theoretical aspects of sustainable development of the region and criteria for its evaluation [Teoretycheskye aspekty ustoichyvoho razvytyia rehyona y krytery y eho otsenky], 2007. (No. 18). - p. 23- 27.

2. Trofymova V. V. The concept of sustainable development as a basis for post-industrial development models [Teoretycheskye aspekty ustoichyvoho razvytyia rehyona y krytery y eho otsenky], 2010. (No. 8). - p. 33-37.

3. Daly H. E. 1973. Towards a Steady State Economy / H. E. Daly. – H. E. San Francisco: Freeman. Daly, H. E. 1991. Steady-State Economics (2nd ed.). Washington, D.C.: Island Press. – 339 p.

4. Meadows D.H. The Limits to Growth / D. H. Meadows, J. Randers, and W.W. Behrens. – Universe Books, New York, NY. – 1972. – 161 p.

5. Onishi A. Futures of global interdependence (FUGI) global modeling system: Integrated global model for sustainable development / A.Onishi // Journal of Policy Modeling, Volume 27, Issue 1, February 2005. – P. 101-135.